

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

Схарактеризовано основні елементи оперативної обстановки в умовах великого міста.

Ключові слова: оперативна обстановка; злочинність; велике місто; географічні відносини; соціально-економічні відносини; сили та засоби.

Охарактеризованы основные элементы оперативной обстановки в условиях большого города.

Ключевые слова: оперативная обстановка; преступность; большой город; географические отношения; социально-экономические отношения; силы и средства.

The basic elements of operative conditions in a big city are characterized.

Keywords: operative conditions; criminality; a big city; geographical relations; social and economic relations; forces and means.

Зростання рівня кримінального “професіоналізму”, негативні тенденції, що спостерігаються в структурі злочинності (збільшення кількості злочинів, пов’язаних з насильством над представниками комерційних структур, убивств на замовлення, злочинів, які вчиняють організовані угруповання з міжрегіональними та міжнародними зв’язками), вимагають постійного контролю за оперативною обстановкою, насамперед, у великих містах України.

Саме тому винятково важливого значення набуває вдосконалення організаційно-тактичних напрямів діяльності оперативних підрозділів МВС України в умовах великого міста. Від належного виконання організаційних завдань залежить ефективне отримання оперативної інформації про стан оперативної обстановки у великих містах, розстановка негласних сил і засобів, їх висока оперативна готовність, уміле поєднання оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, комплексне застосування можливостей кримінальної міліції під час виявлення, попередження та розкриття злочинів.

Мета цієї статті – визначити основні елементи оперативної обстановки в умовах великого міста та схарактеризувати їх.

Вивчення, аналіз й оцінювання оперативної обстановки (у деяких джерелах – оперативне дослідження [7]) є необхідною умовою прийняття ефективних рішень у сфері протидії злочинності. Категорію оперативної обстановки формують три основні елементи:

географічні та соціально-економічні особливості території обслуговування;

рівень злочинності, інших правопорушень;

стан сил і засобів протидії правопорушенням, результати їх діяльності [1, с. 26].

Важливість розгляду географічних і пов'язаних з ними соціально-економічних відносин [2, с. 24–28] ґрунтується на твердженні, що будь-які соціально-економічні відносини, протиріччя під час їх здійснення спричиняють злочинність [3, с. 62]. Нестабільність у соціально-економічній ситуації в країні створює сприятливе підґрунтя для поширення найбільш небезпечних виявів злочинності [4, с. 66]. Водночас організовані злочинні угруповання спрямовують свою діяльність на встановлення контролю за легальними сферами економіки. Таким шляхом злочинці спрощують відмивання нелегальних доходів, забезпечують конспірацію протиправної діяльності й отримують додаткову можливість впливу на суспільство [5, с. 39].

Про ускладнення криміногенної ситуації свідчить щорічне збільшення кількості звернень до органів внутрішніх справ про злочини й події. Так, 2011 р. в м. Києві зареєстровано 37 302 злочинів, що на 3,8 % більше, ніж 2010 р.; виявлено 24 організовані злочинні групи та злочинні організації, що на 41,2 % більше, ніж 2011 р.; учинено 534 злочини у сфері господарської діяльності, що на 30,2 % більше, ніж 2010 р. У м. Севастополі зареєстровано 7055 злочинів, що на 28,5 % більше, ніж 2010 р.; виявлено 9 організованих злочинних груп і злочинних організацій, стільки само й 2011 р.; учинено 107 злочинів у сфері господарської діяльності, що на 39 % більше, ніж 2010 р.

Інтенсивність економічних зв'язків є одним з тих чинників, що зумовлені умовами великого міста. Водночас формуються сприятливі умови для реалізації злочинних намірів [6, с. 28].

Сучасна кримінологія визнає соціальну та історичну зумовленість злочинності [7, с. 47–50]. Науковці Е. О. Дідоренко, Б. Г. Розовський, Е. В. Віленська звертають увагу на необхідність розгляду впливу криміногенного потенціалу населення у великих містах не лише шляхом аналізу соціально-економічної та демографічної структури, а з урахуванням історичних процесів формування територіальної спільноти [8, с. 177–212].

Про вплив на поведінку окремої особи укладу життя соціальної спільноти на певній території, що залежить від специфіки умов життя та діяльності, зазначає і С. С. Овчинський [9, с. 12].

Історії формування популяції населення Донецької, Луганської та Харківської областей [10, с. 16–17], притаманні такі особливості: нетривалий строк формування, стрімке збільшення кількості населення, імміграція населення з різних регіонів Російської імперії (згодом і СРСР), дисбаланс соціальної та промислової сфер, тривале домінування ідей тимчасовості та вимушеності проживання в межах регіону, наявність на його території значної кількості виправних установ.

Зазначене зумовило багатонаціональність у великих містах, що розглядаємо. Відповідно до результатів всеукраїнського перепису населення, питома вага

представників національних меншин у Донецькій області становить 43,1 %, Луганській – 42,0 %, Харківській – 29,3 %, відповідний середньодержавний показник становить 22,2 %.

Таким чином, до факторів, пов'язаних із соціально-демографічною характеристикою великих міст, що впливають на організацію та здійснення оперативно-розшукової діяльності, належать такі:

наявність тісних етнічних, родинних і культурних зв'язків;

висока інтенсивність міграції;

формування на території України компактних суспільних груп іммігрантів, які не визнають принципів доміантної культури, норм права, мають антигромадську спрямованість [11, с. 40–41];

наявність серед мігрантів високого попиту на “послуги” корумпованих посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування;

формування підґрунтя для посилення впливу транснаціональних злочинних угруповань на території України;

зростання рівня соціального напруження в суспільстві, поширення ідей расової та національної нетерпимості;

“експорт” злочинів, учинення яких не характерне для відповідних територій (або зареєстровано поодинокі випадки їх учинення).

Зазначені фактори визначають певні особливості злочинності у великих містах.

Вивчення структури злочинності як в Україні загалом, так і великих містах зокрема дає підстави для висновку, що серед основних чинників загального збільшення кількості зареєстрованих злочинів є зростання рівня майнової злочинності, передусім, крадіжок чужого майна. Водночас частка таких небезпечних виявів, як умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, розбій, грабїж, є стабільною, а подеколи і збільшується.

Серед основних чинників, що зумовили збільшення кількості зареєстрованих корисливих злочинів, необхідно визначити прогалини у профілактичній роботі, зміни в соціально-економічному становищі як держави загалом, так й окремих великих міст, а також неналежне корегування критеріїв малозначності під час кваліфікації діяння як злочину. Поза межами поняття кримінальної події залишилась значна кількість діянь, що посягають на майнові права та інтереси фізичних та юридичних осіб.

Наркоманія спричиняє низку загроз для суспільства, серед яких – формування нелегального ринку відповідних засобів і речовин, що забезпечує сприятливі умови для існування найбільш небезпечних форм злочинності, передусім транснаціональної організованої [12, с. 7]. Відомості щодо зареєстрованих в Україні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів свідчать про стійку тенденцію щодо зменшення їх кількості. Так, якщо 2007 р. виявлено 63 838 зазначених злочинів, то 2010 р. – 56 878, а вже 2011 р. – 53 206. Проте це не можна повною мірою визнавати як позитивні зрушення в кримінальному середовищі, оскільки частка зазначених злочинів у структурі загальнокримінальної злочинності постійно збільшується.

На території великих міст, на відміну від загальнодержавних тенденцій, спостерігаємо збільшення кількості зареєстрованих злочинів у сфері обігу наркотиків.

Лише в м. Києві їх кількість з 4241 злочину, зареєстрованого 2010 р., збільшилася до 4554 за 2011 р.

Аргументованою є теза про те, що міграція населення з малих і середніх міст до великих стала чинником, який негативно впливає на криміногенну ситуацію в Україні [13, с. 29].

На нашу думку, статистичні відомості не повною мірою відображають рівень злочинності, зокрема:

ефективність роботи органів внутрішніх справ щодо попередження та розкриття злочинів;

рівень міжнародної інтеграції в кримінальному середовищі як у межах усієї держави, так і її окремих регіонів;

вплив окремих категорій осіб, зокрема іноземців, на оперативну обстановку.

До головних чинників, що негативно впливають на достовірність даних кримінально-правової статистики, належать такі:

складність визначення рівня латентності злочинності;

організаційні прорахунки в системі обліку результатів роботи підрозділів;

складність документування міжнародних зв'язків злочинів, передусім тих, що вчинені організованими групами й угрупованнями;

неможливість опрацювання інформації про особливості вчинення злочинів, що не розкриті.

Аналіз оперативної обстановки дає змогу визначити такі перспективи криміногенної ситуації у великих містах України:

стабілізація кількості зареєстрованих злочинів;

збільшення кількості виявлених іноземців і мігрантів, які вчинили злочини на території великих міст;

подальше збільшення кількості зареєстрованих злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Таким чином, вплив регіональних факторів на організацію та здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах великого міста має дуалістичний характер. З одного боку, вони зумовлюють певні особливості злочинності, що вимагає вжиття адекватних заходів реагування; з іншого – безпосередньо впливають на умови діяльності відповідних підрозділів, їх ураховують під час вирішення організаційно-тактичних питань застосування спеціальних сил, засобів і форм.

До головних факторів, що визначають специфіку здійснення оперативно-розшукової діяльності у великих містах України, належать такі:

наявність сталих економічних, етнічних, релігійних, родинних та інших зв'язків між населенням малих, середніх і великих міст;

високий рівень міграції населення до великих міст;

багатонаціональність населення;

високий рівень латентності злочинності [14, с. 197];

усвідомлення злочинцями переваг учинення злочинів у великих містах;

високий рівень злочинної кооперації;

формування особливих форм злочинності.

Таким чином, під час організації оперативно-розшукової діяльності у великих містах, з огляду на вплив зазначених чинників, потребують додаткового вирішення такі питання:

аналіз тенденцій розвитку злочинності в конкретно визначеному великому місті;

аспекти законодавчого регулювання профілактики злочинності органами місцевого самоврядування;

координація діяльності та співпраці з підрозділами, що здійснюють контрольні функції в межах областей, до яких належать великі міста;

налагодження співробітництва з аналогічними підрозділами суміжних областей;

створення додаткових оперативних позицій у середовищі мігрантів й окремих етнічних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соболев В. О. Соціологічний вимір наркоманії як фактор успішної профілактики наркозалежності серед підлітків і молоді / В. О. Соболев, О. Н. Ярмиш // Вісник НУВС. – 2002. – Вип. 20. – С. 3–10.
2. Литвиненко В. І. Етнічна злочинність в Україні / В. І. Литвиненко // Бюлетень з обміну досвідом роботи : наук.-практ. вид. МВС України. – 2000. – № 127. – С. 26–30.
3. Криминология : [учеб.] / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – 512 с.
4. Ревин В. П. Влияние экономических реформ на преступность в современной России / В. П. Ревин // Российский следователь. – 2007. – № 2. – С. 21–28.
5. Виды международного сотрудничества Федерального управления уголовной полиции ФРГ // Борьба с преступностью за рубежом : ежемес. информ. бюл. – 2007. – № 2. – С. 35–43.
6. Самойлов В. Г. Изучение и оценка оперативной обстановки на территории, обслуживаемой горрайорганом внутренних дел : [учеб. пособие] / В. Г. Самойлов, Г. К. Синилов. – М. : Тип. им. Воровского, 1973. – 40 с.
7. Джужа О. М. Криминологія : навч. посіб. / [Джужа О. М., Василевич В. В., Іванов Ю. Ф. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Прецедент, 2006. – 198 с.
8. Кузьмичов В. С. Следственная деятельность: сущность, принципы, криминалистические приемы и средства осуществления : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / В. С. Кузьмичов. – К., 1993. – 36 с.
9. Поляков Є. В. Деякі особливості боротьби зі злочинністю в прикордонних регіонах / Є. В. Поляков // Інформаційне забезпечення протидії організованій преступності : сб. науч. ст. / [ред. М. Ф. Озирих, В. Н. Дремін]. – Одеса : ФЕНИКС, 2003. – С. 196–199.
10. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм – історія та перспективи / І. І. Радіонов // Питання боротьби зі злочинністю. – 2006. – Вип. 11. – С. 62–67.
11. Джужа О. М. Міграційні процеси та злочинність в Україні: їх взаємозв'язок / О. Джужа, А. Мозоль // Право України. – 1998. – № 7. – С. 39–41.

12. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/170319>.

13. Лукашов В. А. Изучение и оценка оперативной обстановки / В. А. Лукашов, Н. Т. Михайлюк. – К. : РИО МВД УССР, 1975. – 98 с.

14. Популяция населения регионов как объект криминологического исследования / [Дидоренко Э. А., Розовский Б. Г., Четверкин М. И., Горшак А. А.]. – Луганск : РИО ЛИВД, 1995. – 21 с.